

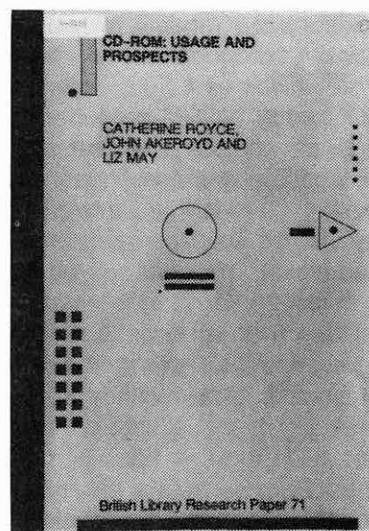
CD-ROM: Gyakorlat és kilátások

Több mint tíz éve vannak forgalomban a digitális információt optikai lemezen (optical disc, OD) tároló termékek. A 120 mm-es optikai lemez ma már széles fogyasztói körben elterjedt a szórakoztató elektronika termékeként. Az ára jelentősen csökkent. Az utóbbi négy évben az OD technika jelentős változásokat eredményezett a számítógépi adattárolás területén. A nagy tárolási kapacitású CD-ROM (Compact-Disc Read Only Memory) viszonylag alacsony másolási költségével ideális hordozónak bizonyult nagy mennyiségű információ könnyen kezelhető formában történő forgalmazására, legyen az kép, hang, szöveg, vagy multi-media formában mindhárom. Mindezekon túl a CD és a hozzá kapcsolódó számítógép a rendelkezésre álló információt új és innovatív módon képes a felhasználók rendelkezésére bocsátani az adatok helyi fájlalba történő letöltésétől az interaktív tanulásig.

A CD-ROM ipar területén az utóbbi négy év során óriási növekedés tapasztalható. 1989-ben – a *Knowledge Research* adatai szerint – az Egyesült Királyságban 6400, Európa egészében 47 200 CD lejátszó működött. (*Selvin* adatai szerint 1989 elején az Egyesült Királyságban még csak néhány száz CD lejátszó működött, s többségükhöz mindössze 1-2 lemez állt rendelkezésre.)

A növekedésnek ez a szakasza párhuzamosan ment végbe egy jelentős technológiai változással. Megjelent a WORM lemez (Write Once Read Many Times = írd egyszer, olvasd sokszor), mely már alkalmas különböző archiválási feladatok elvégzésére is. A *British Library Research and Development Department* helyzetfeltáró értékelése a könyvtárak és információs központok optikai lemezekkel kapcsolatos lehetőségeit elemzi mennyiségi mutatók és egyéni interjúk alapján. A vizsgálat kiterjed:

- a CD adatbázisok és hasonló optikai lemez technikák WORM használatának mértékére és sajátosságaira, beleértve a kivitelezés és szabványosítás problémáit.
- a következő 3-5 évben várható változásokra, az új és várható CD-ROM termékek bemutatására
- az új technika integrációs lehetőségére az intézmények számítástechnikai és információs szolgáltatásaiba

CD-ROM : Usage and prospects / Catherina Royce, John Akeroyd and Liz May. Ed. British Library Research and Development Dpartment. - London : BLRDD,1989. - 84 p.

- a CD-ROM hatására az egyéb információ-hordozókra vonatkozóan (online adatbázisok, nyomtatott bibliográfiák és indexek), valamint ezek relatív előállítási költségére.

A felmérés eredményei

A CD technika használatával kapcsolatosan elkészített, s az Egyesült Királyság könyvtáraiba és információs intézményeibe kiküldött kérdőívek 48%-a érkezett vissza. A válaszadási arány legjobb az akadémiai, legrosszabb az iparvállalati könyvtáraknál. A válaszadók közül azok kerültek a további mintába (30%) 94 felhasználó, amelyek a CD-ROM-ot adatbázis lekérdezésre használják. Ezek fele akadémiai könyvtár, 31%-a közkönyvtár, így e két könyvtártípusban találjuk a felhasználók több mint 80%-át.

A 29 használt adatbázis közül kiemelkedik a Whitaker's BOOKBANK 43%-os arányával. A 40 előfizető könyvtár közül 16 akadémiai és 24 közkönyvtár.

Az alkalmazott mikroszámítógépek négy típusát vizsgálva kiemelkednek az IBM termékek (25 felhasználó). Egyes csoportokon belül is kü-

lönböző géptípusokat találunk (pl.: 8 Tandon felhasználó 3 különböző modellt alkalmaz). A CD meghajtó piacot monopolizálnak tekinthetjük (51 Hitachi, 22 Philips és 4 Sony berendezés).

A CD-ROM vagy WORM berendezések hozzáférhetősége az olvasók számára különböző. 49 könyvtár legalább a számítógépet szabadon engedi használni, 29 ezek közül a lemezeket is. A tapasztalatok szerint kevésbé igényelnek biztonsági intézkedéseket, mint az egyéb könyvtári anyagok. A másik 20 könyvtár a lemezeket valamilyen ellenőrzés mellett bocsátja rendelkezésre (jegyváltás, regisztráció, mely rövidebb-hosszabb oktatáshoz kötött). Néhány könyvtár berendezéseinek egy részét szabadon, más részét zárt rendben működteti, s közülük néhányban egyáltalán nem hozzáférhető a használók részére. Néhány példa van arra, hogy „klub” formában, 25-50 fős éves tagdíjért kínálják oktatással együtt a CD-ROM használatát.

A válaszolók közül mindössze 11 könyvtár nem költ folyamatosan CD-ROM hardver és szoftver beszerzésekre. A többi esetben 450 és 120 000 fős közötti összeget fordítanak évente e célra. A CD technikára fordított éves kiadások jelenlegi szintjét az intézmények többsége nem tartja elegendőnek és 800-10 000 fős közötti összeggel szeretné növelni azt. Az elérhető megtakarítások tekintetében két ellentétes nézet alakult ki: az egyik szerint az új technikának megtakarításokat kell eredményeznie, a másik szerint nem a költségek csökkentésében, hanem a szolgáltatások színvonalának emelkedésében kell a beruházásnak megtérülnie.

CD-ROM hálózatot jelenleg egyetlen könyvtár sem üzemeltet, bár néhány gyártó forgalmaz hálózati szoftvert. Az intézmények előnyben részesítik a több felhasználót kiszolgáló (multi-user) berendezéseket. Az üzemeltetés során leggyakrabban előforduló hardver és szoftver problémák a lejátszó elakadása, megrongálódása, a szállító által átadott nem megfelelő dokumentáció, valamint a különböző adatbázisok szoftverei közötti inkompatibilitás.

Felhasználóképzés

A munkatársak oktatása mind a CD-ROM, mind a WORM rendszer használatára több módon történt. A könyvtárak többségében egy ve-

zető munkatárs elsajátította az új technika kezelését, s kollégáinak átadta ismereteit. Csak négy könyvtár (közülük kettőnél rendkívül drága WORM rendszer van) szervezett a gyártó által tartott oktatást. Több könyvtárban a képzés eseti, tájékoztatás jellegű volt. Néhány esetben a rendszer használatánál az útmutató elegendőnek bizonyult, s csak információkeresés és -vissza-keresés témakörben tartottak konzultációkat. A könyvtárhasználók oktatása olvasó-típustól függően különböző volt. A jól szervezett szemináriumok, a közvetlen személyre szóló tájékoztatás, a néhány oldalas nyomtatott útmutató, a hetenként egy alkalommal rendezett egyórás konzultáció egyaránt előfordultak. (Mindössze két könyvtár ítélte meg úgy, hogy nincs szükség semmiféle segítségre a rendszer használatánál.)

A fejlődés iránya

A könyvtári igények trendje a teljes szövegű, valamint a statisztikai adatbázisok felé mutat. Ezeket rangsorban várhatóan az oktatási programok fogják követni.

CD-ROM vagy optikai lemez előállításának tervével – adatbázisok vagy más információ tárolójaként – egyelőre mindössze 28 könyvtár foglalkozik. Az intézmények többsége örömmel támogatná egy központi szolgáltató iroda felállítását, mely a könyvtárak saját katalógusainak CD-ROM változatát állítaná elő.

A költségtényező vizsgálat a beruházási költségek gyors megtérülését jelzi (az ERIC adatbázis 88 alkalommal történő lekérdezése már többre kerül, mint ugyanennek az adatbázisnak az éves előfizetési díja CD lemezen).

Következtetések

A felhasználók és gyártók észrevételei az optikai lemezek felhasználására vonatkozóan az alábbi trendeket jelzik:

- A megkérdezettek egyharmada rendelkezik CD-ROM technikával, további egyharmada 1-3 éven belül tervezi annak bevezetését. Várakozásaikban munkaidő- és pénzmegtakarítás, a könyvtárkép és a szolgáltatások javítása szerepel.

- A CD-ROM-ot „végfelhasználó”-i termékek tekintik, melynél nincs szükség könyvtárosi közvetítésre (ellentétben az online adatbázisokkal).
- A gyártók hiányolják a több felhasználói ponttal rendelkező intézményeknél a CD-ROM hálózatokat. A könyvtárak csekély megtakarítás reményében (másolati díj) elavult lemezt adnak kézzől-kézre, remélve, hogy akad olvasó, aki az inkurrens informá-

ciót még használni tudja. (Ezért kötik ki az előállítók, hogy az új lemez megérkezésekor a régit vissza kell küldeni.)

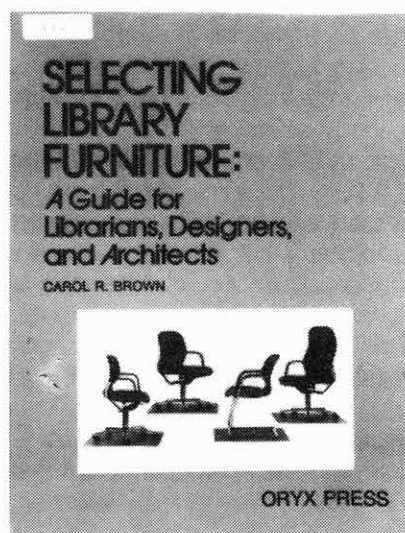
- Az igények egyre inkább a dokumentumbeszerzést és könyvtárközi kölcsönzést is kiváltó teljes szövegű (full-text) adatbázisok, valamint a CD-ROM minden előnyét megtestesítő, de „házon belül” előállítható WORM rendszer felé irányulnak.

Szalkai Istvánné

Bútorválasztás : kalauz könyvtárosok, tervezők és építészek számára.

Ismét egy rendkívül praktikus amerikai vademecum a Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományában. Így mindenekelőtt szakkönyvtárunk állománygyarapítási gyakorlatát (hadd ne nevezük immár politikának) kell megdicsélnünk, mielőtt magának a kiadványnak a bemutatásába fogunk. Annál is inkább, mert előbb-utóbb csak tudomásul vesszük, hogy nem vagyunk könyvtári nagyhatalom, s okosabban tesszük, ha nem ambiciózus monográfiarati és -kiadási programokat indítunk, hanem beszerezzük a rendelkezésünkre álló kiadványokat a világcipacról, egyiküket-másikat talán le is fordítjuk, de mindenekelőtt megtanulhatjuk könyvtárosainkkal azokat a nyelveket, amelyekben ezek megjelennek. Mindenesetre a Könyvtártudományi Szakkönyvtár megteszi a magáét annak érdekében, hogy kedvet keltsen az idegen nyelvek tanulásához: jó könyveket szerez be és kellőképpen propagálja is őket. S most térjünk rá a kezünkben lévő publikációra.

Szerzője egy olyan kolleganő, aki bőséges közművelődési és egyetemi könyvtári gyakorlatot szerzett, majd ennek birtokában könyvtárépítési és berendezési konzultációs céget alapított. Ez az a szakmai és üzleti háttér, amelyre támaszkodva egyaránt fordulhatott tapasztalataival könyvtárosokhoz és partnereikhez, az

BROWN, Carol R.: Selecting library furniture : a guide for librarians, designers and architects. - Phoenix : Oryx, 1989. - 109 p. : ill.

építészekhez, belsőépítészekhez, bútortervezőkhöz és - az alcímben külön meg nem említve - a bútorgyártókhoz és -forgalmazókhoz. A könyv - de szívesebben nevezem alcímén: az útmutató, a kalauz - olvasóját az első mondatától kezdve a bizalom érzése tölti el: hiteles személy szól hozzá, akinek szavára adhat, akiben megbízhat. A szerző csöppet sem nagyképű, inkább szerény, nem fölényeskedik, csupán tanácsot ad, s mindezt kellő humorral teszi. Így sikerül neki a könyvtárosoktól egyébként távoli ismereteket (a